

ter tänkt liknande tankar är i sig inte så intressant om man inte försöka analysera varför eller kan finna samband mellan dem. Det bidrar intet heller till förståelsen av den danska ålderdomsförsörjningens bakgrund och utformning.

Sammanfattande vill jag säga att den grundliga genomgången av de olika diskussionsbidragen som J. H. Petersen gör i avhandlingen i och för sig är intressant, och ger en god inblick i de tankegångar som präglade politikerna och andras syn på arbetarklassen under 1800-talets andra hälft, samt en presentation av den del av de problem som man brottas med även idag när man ska utforma ett ändamålsenligt pensionssystem. Så vitt jag kan se lider framställningen dock av en svaghet som beror på att han satt sig mellan två stolar, uppställt två problem som är svåra att avklara inom ramen av en avhandling. Det ena som han anger i sin problemformulering, nämligen att finna orsakerna till den danska reformens speciella utformning. Det andra att belysa olika ålderdomsförjningsordningars starka och svaga sidor genom att referera en massa diskussionsinlägg. Detta sker utifrån ett mer allmänt, mindre historiskt, intresse för problemet. Detta intresse kan vara en orsak till att han inte prioriterar i genomgången av förslagen så att de som fått större betydelse, varit mer principiella eller framförts av personer med större inflytande ges en mer ingående behandling. Om författaren valt att bara belysa frågan om det danska systemets ursprung och dessutom argumenterat för sitt val att till två av frågorna bara se på aktörsnivån hade genomgången kunnat bidra mer till en förklaring på de frågor som han ställt sig. Koncentrationen på beskrivningen av de olika förslagen innebär att andra möjliga orsaksförklaringar får en begränsad behandling, vilket kanske är anledningen till att han inte kunnat skriva en sammanfattande slutsats i sin avhandling.

Signild Vallgård

LEIV MEJLDHEIM: Folkerørsla som vart parti. Venstre frå 1880-åra til 1905. Universitetsforlaget, Oslo, 1984, 551 s. Ill.

Dette skal blive til det første af tre bind om det norske Venstres historie frem til vore dage. Sidste halvpart af disse hundrede år har set en fortløbende nedgang i magt og tilslutning frem til den endelige sønderdeling af de sørgelige rester i 70erne, og bortset fra decimeringen i 20erne – der var et fælleseuropæisk fænomen – vil den næppe uden for Norge have større interesse end den, man iøvrigt kan vie de små midterpartier, der

mere eller mindre tilfældigt har fundet niches i europæiske flerpartisystemer. Periodens første del var derimod for Norges Venstre en magt- og storhedstid helt på niveau med det danske søsterparti. Det nære slægtskab til det danske Venstre – der var en given realitet for datidens politikere og skribenter og grundlag for megen gensidig udveksling af idéer og vurderinger – noteres overhovedet ikke af Mjeldheim, der lever og tænker i et norsk-norsk Norge, såvidt at endog grundtvigianerne for uvidende læsere må fremstå som tilhængere af en norsk folkefører. At der i de to lande, men kun delvis i et par andre nordeuropæiske lande, udvikledes specielle folkeligt/agrariske, »frisindede«/demokratiske partier som organer for den jævne befolkningsmajoritet netop under fæstnelsen af det parlamentariske demokrati og i den afgørende industrialiseringsfase er tæt forbundet med de træk, der tidligere har påkaldt sig opmærksomhed i den øvrige verden som positive elementer i en specielt skandinavisk udvikling. Forståelse kræver indlevelse, hvad Mjeldheim i høj grad præsterer, men også distance og overblik.

En fastholdelse af et komparativt indblik havde rettet opmærksomheden mod den kendsgerning, at det norske Venstre opstod på en måde, der var helt enestående i 1800-tallets partiudvikling, og som endog afveg meget stærkt fra det nært beslægtede danske Venstres fremkomst. Den norske venstrebevægelse rejste sig angiveligt som en flodbølge af demokratiske vælgerforeninger ud over Norge fra ca. 1882, midt under den bitre, men meget korte kamp mellem stortingets flertal og den konservative regering, nøjagtigt samtidigt med den første massive mobilisering af landbovælgerne (1882). Samordningen i Norges Venstreforening, med 50.000 medlemmer ud over landet, skete allerede 28.1.1884 – men til gengæld uden fastlæggelse af kompetencen og opgaven, ja faktisk uden andet program end kravet om Højre-regeringens afgang. Stortingets Venstre dannedes også først netop på dette tidspunkt – og fik hverken fast ledelse eller program. Da kongen og Højre bøjede af og regeringen Sverdrup dannedes 23.6.1884, blev den norske parlamentarisme da i virkeligheden søsat aldeles prematurt. Det var logisk, at partiet blev delt og først for alvor kunne kræve og vinde magten i samfundet, efter at det 1891/94 havde forankret sin tilslutning i en politik. Først da blev Venstre forvandlet fra en aldeles diffus samling af folkeforeninger til et politisk parti med stillingtagen til så basale spørgsmål som almindelig valgret, indkomstskat, toldbeskyttelse, aldersrente, norske konsulater o.s.v. Det er Mjeldheim, som selv har peget på dette træk – bare med sin titel »folkerørsla som vart parti« – men han synes alligevel at have underspillet det mærkværdigt uorganiske i forløbet. Navnlige efterlader fremstillingen et stærkt behov for udredning af venstrepolitikkens genesis på

Stortinget såvel som i vælgerbefolkningen. Mjeldheim trækker i for ringe grad disse linjer op, nøjes egentlig nærmest med at nævne de Jaabækske bondevenner som »forløbere« uden varigt spor og opridser kort det kendte billede af forfatningskampens forspil i 70erne. Tilbage står det centrale spørgsmål, hvorvidt og hvorledes bøndernes og andre jævne folks krav om magt over statsstyret i første omgang kunne udvikles og fastholdes af stortingsrepræsentanterne uden nogen form for vælgerorganisering og med beskeden støtte i medier og anden agitation. Det ses jo, at Venstres politik var ved at udvikles før vælgerpartiets dannelse, ja at denne på sin vis betød en bremse på denne modningsproces.

Der er måske mindre grund til at tillægge den formelle organisering af vælgerne en afgørende indflydelse, end Mjeldheim har gjort det, hvis man fastholder det enkle faktum, at stortingsmændenes position og forankring, deres virkelige grundlag var lokalt og i høj grad personligt. Denne form for vælgeraktivitet må være begyndt længe før 1884 og den har rimeligvis været bærende længe efter denne dato. Det går ikke an at opfatte 80ernes politik i lyset af vore dage, hvilket Mjeldheim på mange måder selv påviser, men efter min mening ikke drager tilstrækkelige konsekvenser af. Et eksempel er de »moderate« udbrydere, som bogen slipper i det øjeblik, de er ude af landsorganisationen – men de vedblev jo at fungere som et alternativt Venstre i en årrække herefter. Et formelt kriterium ignorerer denne realitet.

Bogens første del kunne med større ret have påkaldt sig Norges Venstreleg som sit emne end Venstre som sådant – og det er jo unægteligt Venstre, der har størst interesse, ja for 80ernes vedkommende kan man udmærket hævde, at det var stortingsmændene, som var partiets ledelse, både fordi de stod for den løbende politik og fordi de var valgt på en bestemt politik (omend indirekte, gennem valgmændene) mens partiforeningerne næsten var tomme støtteforeninger. For de senere år, efter partiets genrejsning 1891/95 kom de to politiske repræsentationsformer i langt højere grad til at dække hinanden, og Mjeldheims store fortjenester som politisk historiker træder nu klart frem.

Bogen giver for det første på grundlag af omkring hundrede forenings- og privatarkiver, aviser, pjecer o.s.v. en meget grundig og eksemplificeret oversigt over organisationernes opbygning og virkemåde: bygde- og amtsforeninger, byforeninger, landsorganisation samt tilløbene til ungdoms-, kvinde- og arbejdergrupper og til en elitefraktion (Norges Nationale Forening 1896). Også forholdet til de beslægtede folkeforeninger for skytter, målstræbere, afholdsmænd m.v. og til pressen beskrives, omend mere sporadisk. Ikke mindst er der dog gjort et udmærket arbejde på sammenstilling af materialet fra stortingsvalgene for at følge bevægelser-

ne over tid og fordeling ud over landet. Dette materiale er kombineret med oplysninger i foreningsarkiverne, så man når en vis indsigt i partiets sociale rekrutteringsbasis – der langt fra var ensidigt agrarisk, snarere totaldækkende for landbosamfundet i brede strøg og meget varieret andetsteds.

På sin vis er bogens centrale problemstilling netop denne klarlæggelse, at helt andre faktorer end klassesdelingslinjerne i moderne forstand var afgørende for Venstres oprindelige basis – og at denne sociale bredde (eller ambivalens) udgjorde både dets styrke og dets svaghed – dets »mystique« og dets enorme problemer med at omsætte sit vage principgrundlag til konkret stillingtagen og agitation. Især da de sociale og økonomiske problemer omkring 1890 (tilsyneladende på samme tid som i Danmark) trængte sig i forgrunden og et socialdemokratisk parti slog sig igennem på dette grundlag. De følgende kapitler skildrer partiets indre uenighed, dets kvaler og på længere sigt dets afmagt til at formulere en politik på den ny tids vilkår – i agrar- og erhvervs politikken, social- og arbejdsmarkedspolitikken, en tid endog i valgretsspørgsmålet. Bl.a. derfor blev afholdessag, målsag og andre symbolsager bærende – fremfor alt jo unionspolitikken, som først efterhånden gjordes til mærkesagen par excellence. Denne sidste sag, og den dermed forbundne nationalpolitik, skulle som bekendt, efter ny alvorlig splittelse og valgnederlag 1903, igen føre Venstre frem til en ubestridt politisk førerstilling i tiåret fra 1905/08 – men som en »indian summer« før den lange nedgangstid.

Der er meget spændende stof til eftertanke ikke bare for den der studerer dansk (og svensk) partiudvikling, men også fra andre vesteuropæiske landes synsvinkel. Det franske socialradikale parti opviser i sin enorme og længe fremgangsrig fiksering på stil- og symbolsager oplagte paralleller – Lloyd Georges (og Woodrow Wilson) forsøg med den nye, sociale liberalisme andre oplagte indgange, som i disse år tages op i studier over liberalismens krise og nedgang i dette århundredes første 20-30 år.

Mjeldheims bog var blevet endnu bedre, hvis forfatteren havde betragtet Venstres karakter og udvikling også i et lidt bredere europæisk, eller bare nordisk perspektiv. Man kan til og med undre sig over, at de to andre store norske partiers udvikling ikke i højere grad inddrages som baggrund og sammenligningsgrundlag – der er nemlig grøde i hele dette forskningsfelt i disse år. Man kunne næsten fristes til at tro at forfatteren ligesom sine undersøgelsesobjekter, århundredskiftets venstrefolk, anså Venstre som det eneste rigtige ståsted for normalt oplyste og rettænkende nordmænd – og derfor også kun tilgængeligt for analyse på sine egne præmisser (jfr. en del samtidig arbejder- og kvindehistoriske skrifter).

Men kun næsten. Sammen med bevægelsens bredde hindrer forfatterens klare opfattelse af politikken væsen og hans professionelle systematik, at han sidder fast i den indforståede institutionshistories småskårenhed.

Med sine mangler er det først og fremmest en god bog om et vigtigt emne.

Niels Thomsen

WILHELM CHRISTMAS-MØLLER: Niels Bohr og atomvåbnet. København, Vindrose, 1985. 247 s. 188 kr.

I og for sig er det et meget lille emne, Wilhelm Christmas-Møller har behandlet i denne bog, og sandt at sige bringer han ikke mange nye oplysninger frem; men til gengæld er fremstillingen særdeles interessevækkende og perspektivrig, og så er den veloplagt og provokerende skrevet med forfatterens personlige generaliseringer strøet ud over siderne.

I de senere år har Christmas-Møller bidraget flittigt og kompetent både til den biografiske litteratur med 1. bind af værket om John Christmas Møller og til den sikkerhedspolitiske debat med en række artikler, tildels med et fredspolitisk udgangspunkt. I bogen om Bohr og atomvåbnet mødes disse to linier, selvom projektet grundlagdes i begyndelsen af 1970'erne, længe før den nye sikkerhedspolitiske debat tog form.

Emnet er Bohrs forslag fra perioden 1944-1950 om internationalisering af USAs atomvåben og skabelsen af en åben og tillidsfuld verden. I centrum står videnskabsmandens møde med den politiske verden, og spørgsmålene drejer sig om, hvorfor Bohr fremsatte sine tanker, hvorfor og hvordan han arbejdede så ihærdigt med sine overtalelsesforsøg over for politikerne, og hvilke forklaringer der kan gives på forsøgenes kranke skæbne. Det er et case-study i beslutningstagernes usikkerhed på konsekvenserne af en ny militærteknologi og en ny struktur i det internationale system, i småstaters muligheder for at agere under den kolde krigs klima, i private korridorinitiativer, og i hvordan politikere slipper af med ihærdige og idealistiske busy-bodies. Problemstillingen kræver studier i Bohrs personlighed og baggrund såvel som i det politiske miljø i USA, England og Danmark; og den forudsætter en mere generel forståelse af de politiske og administrative mekanismer i de moderne vestlige samfund.

Som grundlag for sin fremstilling har forf. ikke benyttet Bohrs eget arkiv – hvilket ellers var udgangspunktet for det oprindelige projekt. Han har desværre heller ikke selv været i de amerikanske og engelske arkiver.